

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 121 2000

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark, Eva Hættner Aurelius

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed

Uppsala: Bengt Landgren, Johan Svedjedal, Torsten Pettersson

Redaktörer: Hans-Göran Ekman (uppsatser) och Anna Williams (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect.

ISBN 91-87666-18-9

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2001

framhäver Michael Robinson att Strindbergs konstverk från 1870-talet förebådar expressionismen.

Att Strindberg förnyade främst litterära former, men också teater och konst framgår tydligt i Michael Robinsons essäer och torde övertyga den engelskspråkige läsaren om storheten i Strindbergs konstnärliga gärning. Men hur går det med den bild av misogynen Strindberg som rotat sig i England? I ett avslutande kapitel "A Penance for Strindberg. Acting Women: or the Performing Self" sätter Robinson in Strindbergs kvinnoporträtt i ett teaterhistoriskt sammanhang. Artikelnen ger en översikt över synen på skådespelaren som en "tabula rasa", något som under det slutande 1800-talet framförallt kom att gälla aktriserna. Och inte bara skådespelerskan utan överhuvudtaget kvinnan. Robinson pekar på hur kvinnligheten kom att förknippas med drift och hysteri. För mannen var den nya kvinnan med sina krav på jämställdhet ett hot och motdraget blev att visa att kvinnan saknade förutsättningar att ta ansvar för sitt liv. Akrisen kom att stå ytterst på skalan; som offentlig person blev hon liktydig med den prostituerade kvinnan, tillgänglig för alla. Detta är ju en vanlig bild i Strindbergs författarskap. Michael Robinsons essä sammanfattar den rådande bilden av akrisen/kvinnan i Strindbergs samtid och visar att hans misogyni inte var någon unik företeelse. Detta gör den väl knappast mer acceptabel men dock intressantare som tidsfenomen, något ju Robinson inte är ensam om att ha pekat på.

Att det tagit tid för Strindberg att nå fram till en engelskspråkig publik må vara men idag finns forskare som Michael Robinson, vars arbeten om Strindberg har stor betydelse för att sprida kunskap om författarens verk. *Studies in Strindberg* är lättillgänglig och ger en mångfasetterad bild av Strindbergs gärning. Den borde kunna locka både svenska och engelska läsare.

Margaretha Fablgren

Stefanie Würth, *Der „Antikenroman“ in der isländischen Literatur des Mittelalters. Eine Untersuchung zur Übersetzung und Rezeption lateinischer Literatur im Norden*. Helbing & Lichtenhahn Verlag AG. Basel und Frankfurt am Main 1998.

Att den äldsta norröna litteraturen till stor del består av översättningslitteratur är en sanning som först på senare decennier blivit ordentligt uppmärksammat. Det dröjde också till 1960-talet innan man på allvar började diskutera denna översättningslitteraturs förhållande till den inhemska sagalitteraturen. Numera har det dock blivit ganska vanligt. En stor insats inom detta forskningsfält har på senare år gjorts av Stefanie Würth, professor i nordisk litteratur vid universitetet i Tübingen. Hennes nu föreliggande „Habilitationsschrift“ behandlar en vik-

tig men hittills försummad corpus av norröna sagatexter, de s.k. „pseudohistoriska sagorna“, som bygger på latinska original och av allt att döma skrevs på Island av okända författare eller översättare under den „klassiska“ sagaskrivningsperioden på 1200-talet. Några är möjligen ännu äldre och kan därför ha övat ett visst inflytande på de berömda isländska kungasagorna och ättesagorna redan i sagaskrivningens barndom. Men inflytandet kan också ha gått i motsatt riktning, så att bearbetningen av de latinska källorna påverkats av det inhemska sagaberättandets formspråk och stil.

Stefanie Würth behandlar fem av dessa "pseudohistoriska" prosatexter, som i allmänhet är mycket fritt översatta, i vissa fall kraftigt bearbetade i förhållande till sina latinska original:

- (1) *Rómverja saga*, som skildrar Roms historia på grundval av Sallustius' båda klassiska historiemonografier från århundradet före Kristi födelse, *Bellum Iugurthinum* och *Coniuratio Catilinae*, plus Lucanus' heroiska versepos *Pharsalia* från första århundradet efter Kristus,
- (2) *Trójumanna saga*, en berättelse om trojanska kriget i huvudsak baserad på Dares Phrygius' senantika krönika *De excidio Trojae historia* (i kombination med vissa andra källor),
- (3) *Breta sögur*, en berättelse om briterarnas historia byggd på Geoffrey of Monmouths walesiska sagokrönika från 1100-talet, *Historia regum Britanniae*,
- (4) *Gyðinga saga*, en berättelse om det judiska folkets historia sammanstöpt av Bibelns apokryfiska Maccabeerböcker i kombination med 1100-talsteologen Peter Comestors encyklopediska bibelhistoria, *Historia Scholastica*,
- (5) *Alexanders saga*, en berättelse om Alexander den stores liv och härtåg tillskriven den isländske biskopen Brandr Jónsson (död 1264) och baserad på den franske 1100-talsdiktaren Gautier eller Walter ("Galterus") de Châtillons moraliserande vergilianska hexameterrepos *Alexandreis*.

För var och en av dessa fem texter söker Stefanie Würth bestämma dess litterära karaktär, proveniens, datering och förhållande till sina latinska förlagor. Hon försöker också dra slutsatser om texternas reception och litteratursociologiska miljö genom att undersöka hur de bevarats i medeltida handskrifter. I bokens sista kapitel företar hon slutligen en jämförelse mellan de behandlade norröna texterna och de s.k. "antikromaner" – t.ex. de franska *Roman de Thèbes* och *Roman de Troie* – som utgjorde en viktig berättelsetyp inom medeltidens höviska och franskinfluerade romandiktning.

Stefanie Würth visar övertygande, att de norröna texterna vad gäller såväl framställning som syfte starkt skiljer sig inte bara från sina latinska förlagor utan också från

”antikromanerna” och annan hövisk men antikinspire-rad romanlitteratur på den europeiska kontinenten. Sagaskrivarna har uteslutit eller förkortat poetiska, subjektiva och moraliserande element i sina latinska förlagor i syfte att åstadkomma en i möjligaste mån opartisk, fak-tainriktad och trovärdig framställning på prosa av det yttre händelseförloppet. Dessa översättare har med andra ord anpassat texterna till den inhemska sagaskrivningens krav på narrativ objektivitet. Endast *Alexanders saga* skiljer sig från de övriga texterna genom att använda en mer högre retorisk och lyrisk prosa för att återge poetiska kvaliteter i Gautier de Châtillons vergilianska hexametrar. Men också denne översättare (Brandr Jónsson?) iakttar den klassiska isländska sagaskrivningens princip om narrativ objektivitet genom att separera själva det faktiska händelseförloppet från Gautiers moraliserande och starkt känslomässiga kommentarer, som i regel introduceras med någon lätt distansnerande formulering av typen: ”Mäster Galterus har följande att säga om denna händelse.” Översättaren är alltså angelägen att själv framstå som strikt neutral historiker, inte som predikant eller diktare.

Fast de isländska översättarna uppenbarligen var lärda klerker med goda latinkunskaper, har de enligt Stefanie Würth inte i första hand skrivit sina texter för klerikala läsare utan bearbetat dem till nytta och nöje för en bredare världslig publik av den sort som uppskattade saga- underhållning av inhemska typ. Sin utländska inspiration har de i första hand hämtat från England, inte från Frankrike. Några av översättarna tycks ha varit munkar i något av de benediktinerkloster som fanns på Island. Men deras texter har av allt att döma skrivits för att läsas högt i en miljö av hövdingar, hirdmän och storbönder, dels på Island, dels även i Norge. Och även om deras litterära inflytande på de inhemska sagorna förmodligen var relativt begränsat, så har de dock bidragit till att vidga världsbilden och kunskapen om antikens historia i det norröna bondesamhället, i varje fall bland historie-skrivare av Snorre Sturlassons typ.

Frågan om översättningslitteraturens inflytande på den inhemska sagaskrivningen berörs endast flyktigt av Stefanie Würth, men hon har ändå i denna bok levererat ett mycket väsentligt bidrag till det centrala litteraturhistoriska forskningsområde som Ernst Robert Curtius introducerade i sitt banbrytande verk *Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter* (1948). Värdet av hennes insats ökas ytterligare genom de kommenterade översättningar av *Isländische Antikensagas* hon utgivit på förlaget Diederichs i München. En första volym med översättningar av *Trójumanna saga*, *Breta sögur* och *Alexanders saga* utkom 1996, och en andra volym lär vara på väg.

Lars Lönnroth

Lena Kåreland, *Modernismen i barnkammaren. Barnlitteraturens 40-tal* (Skrifter utgivna av Svenska barnboks-institutet, 66). Rabén & Sjögren. Stockholm 1999.

Studiet av litteraturkritik är en svår forskningsgenre eftersom det sällan tillåter någonting utöver statistiska fakta och deskriptiva observationer. Lena Kårelands doktorsavhandling från 1977 *Gurli Linders barnbokskritik* (Bonnier) kan från dagens horisont knappast betraktas som särskilt innovativ metodiskt och teoretiskt sett, men den måste sättas in i sitt rätta sammanhang. Kåreland hör till den generation svenska barnlitteraturforskare som kom fram efter att barnlitteratur blivit ett legitimt akademiskt forskningsämne. Barnlitteraturforskningen världen över befann sig då praktiskt taget i sin linda, och Sverige låg före de flesta andra länder inom detta område, det vill säga det fanns nästan inte heller några internationella förebilder. Under detta första decennium gällde det för alla svenska doktorsavhandlingar i barnlitteratur att kartlägga utgivningen och undersöka det barnlitterära systemet; literatursociologi och reception var de centrala metoderna, vilket framgår tydligt när man betraktar avhandlingarna knutna till 1970-talets projekt ”Barnlitteratur i Sverige” (utöver Lena Kåreland kan nämnas Stefan Mählqvist, Christina Tellgren, Ulla Lundqvist och Sonja Svensson). Genom att studera den viktigaste tidiga barnbokskritikern i Sverige, Gurli Linder, satte Kåreland in den svenska barnlitteraturen i ett större sammanhang. Studien är än idag den enda av sitt slag i Sverige och trots sin deskriptiva karaktär en viktig källa kring det tidiga 1900-talets barnlitteratur. Den ger även en utmärkt överblick över läspedagogikens historia.

I *Modernismen i barnkammaren* undersöker Kåreland den period i den svenska barnlitteraturhistorien som kanske är minst studerad av forskare. Av tradition brukar man börja den svenska barnlitteraturens moderna tide-räkning från det magiska året 1945, då den första Pippi-boken publicerades och då en rad betydelsefulla barnboks-författare debuterade, bland annat Lennart Hellsing, Tove Jansson, Hans Peterson och Marta Sandwall-Bergström. När Kåreland istället granskar hela 1940-talet, utan att dela decenniet i två hälften, går hon tvärs emot denna mycket etablerade tradition, vilket möjliggör en radikalt ny syn på barnlitteraturens utveckling. Det är den första, synnerligen innovativa av de två idéer som ligger till grund för Kårelands studie: ett ifrågasättande av den traditionella periodiseringen av den svenska barnlitteraturen. Den andra, minst lika omvälvande tanken är ett ifrågasättande av dess isolering från allmänlitteraturen. I stället för att understryka barnlitteraturens särställning betraktar Kåreland den som en naturlig del av den allmänna litteraturen och ett fenomen som uppstår och utvecklas i samspel med det övriga litterära systemet.